

## SON ASIR TÜRK ŞAİRLERİNDEN DİYARBAKIRLI BAKI'NİN NALE ADLI ESERİ İLE DİCLE VE PEYMAN GAZETELERİNDE YER ALAN ŞİİRLERİ

Hasan Kaplan\*

### Öz

Baki, 19. asrın ikinci yarısında Diyarbakır'da dünyaya gelmiş, çeşitli memuriyet görevlerinde bulunmuş ve 1912'de doğduğu şehirde hayatını kaybetmiş bir şair ve yazardır. Bugün Baki'nin eserlerinden elimizde 34 şiir ihtiva eden *Nale* (1893-94) adlı şiir kitabı ve çeşitli gazetelerde neşrettiği manzum ve mensur metinler vardır. Şairin *Nale* adlı şiir kitabına yazılan takrizler, beğenildiğini ve Diyarbakır'daki edebî mahfillerde takip edilen bir isim olduğunu göstermektedir.

Baki, Naci mektebine mensup bir şairdir. Şairin 24 gazelinden 7'si Naci'ye naziredir. Ayrıca şair, Naci'nin 2 gazelini tahmiş, 1 gazelini terbi etmiştir. Hem eski tarzda hem de yeni tarzda şiirler yazan şairin *Nale*'deki şiirleri, onun divan şiir geleneğinin etkisinde kaldığını göstermektedir. Şair, bu kitabında yer alan bazı şiirlerinde ise şekil ve muhteva bakımından geleneğin yapısını kırmıştır. Baki'nin ani ölümüyle *Sabaha Karşı* adıyla kitaplaştırmayı düşündüğü ancak muvaffak olamadığı şiirlerinin izini ise Dicle ve Peyman gazetelerinde sürmek mümkündür. Bu çalışmada şairin her iki gazetede tespit edilen toplam 11 şiirinin metni verilmiş, bunlar hem şekil hem de muhteva bakımından incelenmiştir. Bu şiirler, Diyarbakır'daki canlı basın hayatı içerisinde kâh şair kâh da yazar/başyazar olarak görünen bir ismin sosyal ve siyasi yönünü, divan şiiri geleneğiyle olan münasebetini, yenilik arayışını ortaya koymaktadır. Bunların ortaya konmasının şair üzerine yapılacak yeni çalışmalara kaynaklık edeceği düşünülmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Klasik Türk Edebiyatı, Baki, Dicle, Peyman, Nale, Sabaha Karşı.

### THE POEMS OF BAKI FROM DIYARBAKIR, ONE OF THE TURKISH POETS OF THE LAST CENTURY, PUBLISHED IN DICLE AND PEYMAN NEWSPAPERS AND HIS WORK CALLED NALE

#### Abstract

Baki is a poet and writer born in Diyarbakır in the second half of the 19th century, served in various civil service positions and died in the city where he was born in 1912. Today, we have poetry book -one of the Baki's works- called *Nale* (1893-94) containing 34 poems and texts of prose and written in verse he published in various newspapers. The appreciations (appraisal of the viability) written in the poetry book titled "Nale" of

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 02.07.2020 Accepted / Kabul Tarihi:21/09/2020

DOI: <https://doi.org/10.26791/sarkiat.762661>

\*Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, h1982kaplan@hotmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1290-7219>

the poet show that he was admired and a name that was followed in literary gathering-meeting (edebiyat mahfilleri) in Diyarbakır.

Baki is a poet connected with Naci school. 7 of the 24 odes (lyric) of the poet are “nazire” to Naci. In addition, 2 lyrics (gazel) of Naci were made “tahmis” and 1 lyric “terbi” by Baki. Poems of Baki -who wrote poems in both old style and new style- in Nale show that he was influenced by the divan poetry tradition. In some of his poems in this book, the poet has broken the structure of tradition in point of shape and content. It is possible to trace of his poems in Dicle and Peyman newspapers that Baki thinks to book his poems with the name of “Sabaha Karşı” (Toward Morning), but he cannot succeed with his sudden death. In this study, the texts of 11 poems of the poet determined in both newspapers are given and the poems are analysed in terms of both form and content. These poems reveal the social and political aspects of a name that appears as a poet or a writer/editorial within the live press life in Diyarbakır, its relation with the tradition of divan poetry and the search for innovation. It is thought that the revealing of these poems will be the source of new studies on the poet.

**Keywords:** Classical Turkish Literature, Baki, Dicle, Peyman, Nale, Sabaha Karşı.

## GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin önemli kültür merkezlerinden biri olan Diyarbakır, müstakil bir tezkireye -*Tezkire-i Şuarâ-yı Âmid*- konu olacak kadar fazla sayıda şair ve yazar yetiştirmiş bir şehirdir. Bu isimlerden biri de Baki'dir. Son asır Türk şairlerinden olan Baki'nin asıl adı Abdülbaki'dir. Baki, 1866'da Diyarbakır'da doğmuştur. Babası, aşar ve ağnam memuriyetlerinde müstahdem Mehmet Ali Efendi'dir. Ailesine dair yeterli bilgi bulunmayan şair, tahsilini tamamladıktan sonra<sup>1</sup> Vilayet (Diyarbakır) Mektubî Kalemine girmiştir. Kalemde 20 kuruş maaşla çalışmıştır. O vakte kadar ismiyle bilinmeyip kendisine “Kara Ağa” denilen şair, bir süre burada çalıştıktan sonra evrak kalemine nakledilmiştir. Şairin bu vazifede ne kadar kaldığı bilinmemektedir. Şair daha sonra Askerî Rüştiye'de muallimlik yapmıştır.<sup>2</sup> Burada imla muallimi olarak görev alan Baki, Fransızca öğrenmeye çalışmışsa da muvaffak olamamıştır. Baki, Eylül 1912'de hayatını kaybetmiştir (Beysanoğlu, 1997, 51; İnal, 1999, 233-234).<sup>3</sup>

<sup>1</sup> Şairin ne derece tahsil gördüğüne dair biyografik kaynaklarda bir malumat yoktur. Ancak şairin bazı manzum ve mensur eserlerini neşrettiği Dicle gazetesinin yazarlarından Abdülahrar Fahreddin, onun vefatı münasebetiyle yazdığı yazısında Baki'nin tahsil görmediğini söyler: “Bâkî hiç tahsîl görmediği hâlde ‘âlem-i mehâsin-i tabî’atın bir şâkird-i ‘irfân-ı lâhûtîsi olduğunu âşâr-ı ‘adîde vü mâddiyyesiyle göstermiş ve her zamân ve her dakîka insâna ve kendine ve kendi şâhid-i zîbâ-terîn-i insâniyyet ü hamiyyetiñ endâm-ı me’âlî-âferînine ‘arz-ı pereştîşinden hâlî kalmamışdır.” (Dicle, 71/3)

<sup>2</sup> Abdülahrar Fahreddin, Baki'nin bu görevini şu cümlelerle ifade eder: “Mekteb-i Rüşdî-i ‘Askeriyyeniñ o mu’allim-i kadîm-i hürriyet-şi ‘arı...” (Dicle, 71/3)

<sup>3</sup> Şairin vefatı sonrası Dicle gazetesinin 71. sayısında (H. 15 Şevval 1330, M. 27 Eylül 1912) onun hakkında yazılan çeşitli yazılara yer verilmiştir. Bu yazılar bir yandan şairin vefatı sonrası duyulan üzüntüyü yansıtırken diğer yandan şairin kişiliği ve hayatına dair bazı malumatlar içermektedir. Diyarbakır'daki edebî mahfillerde takip edilen ve beğenilen bir isim olan Baki'nin vefatı münasebetiyle yazılanlar şairin hem bu edebî mahfillerdeki yerini hem de tüm şehirdeki değerini ortaya koymaktadır. Bu yazılardan ilkinin ‘Abdul-ahrâr Fahreddîn Efendi yazmıştır: “Diyârbekirli rûh-ı ‘azîm-i şîr ü edebî ve zavallı Bâkî! Kim hâtırâ getirirdi ki daha dün zavallı Bâkîniñ maşşül-i dehâ-yı ilhâm olmak üzere şu Dicle sütunlarında görünen eş‘âr u hikemmiyât-ı ber-güzidesiniñ sâ’ik-i ma’nâ-yı şevk u şefâretîyle ihtizâz eden kalemim, bugün artık h’âbgâh-ı sükün-ı ebediyyet-penâhda iğtirâb eden o vücûd-ı pâkiñ gaybübet-i bükâ-âlud-ı nâzikânesinden dolayı merşiye-h’ân olacak ve şeh-r-i şehîr Âmediñ muhât-ı semâ-yı ahlâk u edebi berâber siyâh-ı mâtemle ‘arz-ı çehre-i väveylâ edecektir. Evet ‘Abdulbâkî ve Mekteb-i Rüşdî-i

Baki, *Nale* isimli ilk şiir kitabını 1893-94<sup>4</sup> yılında yayımlamıştır.<sup>5</sup> *Nale* 48 sayfadan oluşan ve 34 şiir ihtiva eden bir kitaptır. Bu kitapta şairin hem klasik Türk edebiyatındaki gazel, mesnevi, terbi, tahmis gibi nazım şekilleriyle hem de dörtlü, altılı -düz, çapraz ve sarma kafiyeye düzenleriyle- yazdığı şiirler yer almaktadır. Şair, bu kitaptaki tüm şiirlerini aruz vezniyle yazmış ve bunları klasik bir divan tertip eder gibi sıralamıştır. Baki, *Nale*'de önce tevhit sonra bent esaslı şiirlere yer vermiştir. Daha sonra gazellere geçmiş ve bu bölümdeki şiirleri kafiyeye harflerine göre sıralamıştır. Bu kitabın ilk kısmını şairin kitabına yazılan takrizler oluşturmaktadır. Baki'nin ilk şiir kitabı olan *Nale*'de beş farklı ismin yazdığı takriz yer almaktadır. Bu takrizler hem esere hem de Baki'ye yönelik değerlendirmeler ihtiva ettiği için önemlidir. Takrizler, şairin beğenildiğini ve Diyarbakır'daki edebî mahfillerde takip edilen bir isim olduğunu göstermektedir. Bu takrizlerden ilkinin yazarı Mehmed Subhiddin'dir.<sup>6</sup> Mehmed

'Askeriyyeniñ o mu'allim-i kadim-i hürriyet-şi'arı ve cehân-ı zekâ-i fıtriyeniñ o neyyir-i hârika-nümâ-yı 'ulviyyeti bugün ebediyyen ufûl etmekle kendini yakından ve uzakdan tanıyanlar ve bütün ebrâr-ı ta'kidkâr-ı ümmeti rühen inleştirmiştir. Bâkî hiç tahşil görmediği hâlde 'âlem-i me'hâsin-i tabî'atın bir şâkir-i 'irfân-ı lâhûtisi olduğunu âşâr-ı 'adîde vü mâddiyyesiyle göstermiş ve her zamân ve her da'îka insâna ve kendine ve kendi şâhid-i zîbâ-terîm-i insâniyyet ü hamiyyetiñ endâm-ı me'âlî-âferînine 'arz-ı pereştîşinden hâli kalmamıştır. Bu hârika-i i'câzkâr hilkatuñ sergüzeşt-nâme-i hayât u ef'âlîne bakılırsa görülür ki bütün 'ömr ü hayâtında bir ferde karşı bile bir hiss-i gayz u nefret duymamış eñ hün-rîz insânları bile müste'haq-ı kahr u tedmîr olmakdan ziyâde şâyân-ı 'afv u müdâvât bir ma'lûl-i ictimâ'î olmak üzere tanımış ve bundan dolayı da onlara ibrâz-ı mü'essir-i rahm u şefkati kendine bir vazife-i mu'kaddese-i insâniyyet bilmiş ve bu şüretle de bir in'kılâb-ı 'âlî-i ictimâ'î ve ahlâkınıñ huşûlüne bütün mevcüdiyyet-i mübareke-i fedâkârisiyle çalışmıştır. Hâzret-i Bâkîniñ nâme-i a'mâline te'mîn-i şeref-i nâmütenâhî eden ancak bu haşîşe-i nâmûs ve insâniyyetdir ve işte bundan dolayı ahrâr-ı milletiñ şebnem-i sirişk-i ye's-i isti'fâ'î onuñ ruh-ı rehâkâr-ı 'ulviyyetiyle tâ 'arş-ı a'zam-ı lâhûtîye kadar te'âlî edecek ve o hâlde Hâlik-i zî-şânî ile kendi ma'hlûk-ı mu'azzezi arasında hâşıl olacak levhâ-i şî'r-i la'tîf-i gufrân u 'ulviyyeti bütün ervâh-ı mu'kaddese ile birlikde selâmlayacaktır. Ey 'âlem-i hiç-i nâsûta ağlayarak gelen şimdi de herkesi ağladarak giden (Bâkî) be'kâ-pe'zîr ey ruh-ı nâmûs-ı lâ-yemût seniñ medfen-i mu'azzez-i 'ulviyyet-i iktinâhuñ zîr-i hâk-ı siyehfâm degil. Ancak seni ta'kid edenleriñ hâtırâ-i tebrîk ü tebcîlidir. Orada ebediyyen yaşayacaksın. Gazetemiz hey'et-i münte'habe-i tahririyyesiniñ şu 'uzv-ı mu'kaddesini zâyî' etmiş olmağla izhâr-ı ye's ü mâtem eder ve hâline münâsib gördüğü kıt'a-i âtiyyeyi îrad eyler de söze hitâm verir.

Âgop Pâpâsyân'ın yazdığı yazı ise şudur: "Merhûm 'Abdülbâkî efendi gibi cevher-i edeb ve mâye-i şî'r ile inşâf eylemiş himmet-i ta'limiyye ve terbiyeviyye evlâd-ı va'tanıñ minnetdârlığı hissine müstâhaq olmuş nezâket-i tabî'at ve nezâhet-i hilkatîyle bütün kendisini tanıyanlarıñ hürmet ve teveccüh-i sâfina sezâvâr bulunmuş bir sîmâniñ firkat-ı ebediyyesi şehrimiz için zâyî'at-ı 'azîmedendir. Dostluk tanışlığına inzimâm eden kalem arkadaşlığımızdan dolayı bu zıyâ'-ı elîme karşı his u huşûlü pek tabî'î olan te'sîr-i muzâ'afla 'arz-ı te'essüf eder ve müte'allikât-ı mâtem-zedelerine temennî-i şabr eylerim."

Dicle gazetesinin aynı sayısında Diyarbakır Dârü'l-Mu'allimîn-i İbtidâi mezunlarından H. Süleyman Bahri tarafından *mef'ûlü mefâ'ilün fe'ülün* kalıbıyla ve abbba / cddc... kafiyeye düzeniyle yazılmış sekiz bentlik bir mersiye yer almaktadır. Gazetenin 72. sayısında (H. 22 Şevval 1330/M. 4 Ekim 1912) Kemaleddin Şekib'in bir taziye mesajı yer almaktadır: "Nâle-i tevbe vü istiğfârla emn-i levh-i ma'hfûzu öpmege şitâb eden ruh-ı Bâkî-i üstâdi tebcîl ederek 'umûm-ı 'ihvâna vâveylâ-yı hüzn ü te'essürle beyân-ı ta'ziyet eylerim."

<sup>4</sup> Beysanoğlu'nun (1997, 51) verdiği 1896 yılı doğru değildir. Zira *Nale*'nin ilk sayfasında baskı yılı olarak 1311/1893-94 geçmektedir.

<sup>5</sup> Bu kitap 1311'de Kasbar Matbaasında basılmıştır. Kitabın kapağında kitaba dair şu bilgiler yer almaktadır: Nâle. Muharriri: Diyarbakırlı Abdülbâkî, Der-sa'âdet, Kasbar Matbaası, Bâb-ı Alî Caddesi Numero 25, Sâhib ü Nâşiri Kitapçı Kasbar, 1311. Bu kitapta -takriz ve mukaddime kısmı hariç- yer alan şiirler kısa bir inceleme ile çeviri yazıya aktarılmıştır. Bk. Ayşe Sağlam. "Klasik Şiirin Hazan Vaktinde Bir İnleyiş: Diyarbakırlı Bâkî ve 'Nâle' İsimli Şiir Kitabı", *Diyarbakır: Âlimler, Ârifler, Edîpler*. ed. İbrahim Özcoşar vd. 179-207, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018.

<sup>6</sup> Tanınmış Diyarbakırlı ilim ve sanat adamlarından Abdulgafûr Lebîb Efendi'nin torunudur. Asıl adı Mehmed Subhuddîn olup şiirlerinde Subhî adını kullanmıştır. Dedesi gibi kendisi de Diyarbakır'a müftü

Subhiddin takrizini Arapça kaleme almıştır.<sup>7</sup> İkinci takrizin yazarı Diyarbakır Vilayeti Telgraf Müfettişi Agâh Efendi'dir.<sup>8</sup> Agâh Efendi takrizini manzum kaleme almıştır. Bir sonraki takrizi Talat yazmıştır.<sup>9</sup> Talat'ın takrizi ise manzum-mensur karışıktır. Takrizlerden dördüncüsünü aynı zamanda bir şair olan Diyarbakır Bidayet Mahkemesi Başkâtibi Mehmed Tevfik<sup>10</sup> (öl. 1905) yazmıştır.<sup>11</sup> Şairin bu şiir kitabına takriz yazan

olmuş ayrıca rüşdiyede Arapça hocalığı yapmıştır. Arapça ve Farsçayı iyi bilen, dinî bilgisi gayet geniş, şöhreti Diyarbakır ve çevresine yayılmış olan bu zat aynı zamanda şairdir (Şanlı, 2013, 359).

<sup>7</sup> Subhiddin'in takrizi şöyledir: "Hezihî mecelletün edebiyetün munbi'etün 'an berâ'ati şâhibihâ nazmen ve nesren lâihatün aleyhâ envâru 'inne mine'ş-şî'r le-hikmeten' ve 'inne mine'l-beyâni le-sihran'. Ve lekâd hâkka en yünşede fihâ en-nazmu'l-meşhûr 'Fe fî külli lafzın minhu ravżun mine'l-munâ / Ve fî külli satırın minhu 'ikdun mine'd-durer.' Fe lillahi derru mü'ellifihâ el-edîb enâlehü mâ se'elehü el-Mun'im el-Mucîb âmîn. (Elinizdeki bu eser sahibinin nazım ve nesirdeki ustalığını gösteren edebî bir mecmuadır. "Şüphesiz şiirde hikmete hâvî olanlar vardır." ve "Güzel söz ve ifadelerde bir sihir vardır." (hadislerinin) nurları bu eser üzerine görülmektedir. Bu eser hakkında şu şu meşhur beyitler söylene yeridir: "Her bir lafzında emel ve ümit bahçesi / her bir satırında inci gerdanlık" Allahu Teala bu eserini müellifi olan edibe bereketlerini bahşetsin. İcabet eden ve nimet veren Mevla onu muradına nail eylesin. Amin.)

<sup>8</sup> Agâh Efendi'nin takrizi şudur:

"Arta eksilmeye rûhum bu gibi nâleleriñ  
Gün-be-gün kesb-i te'âlî ede qâdr ü hüneriñ

*Nazm u neşriñde begim böyle belâgat var iken  
Mazhar-ı hüsn-pesendi olur her nükteveriñ*

*Maþba'-i feyzde bir mevki'-i 'âlî tutarak  
Bâkî kaldıkça cihân Bâkî kala bu eþeriñ"*

<sup>9</sup> Talat'ın takrizi şudur: "Kardeşim, Nâle'ni okudum. Beytleriniñ âheng-i garrâsı, envâr-ı mütenevvi' aya müstağrik olan laîf bir nisân şehriñiñ hâkîkat rüzgârları kuvvetiyle açılan gönçeleriñ, güşâyiş-i cân-bahşâsına karşı bülbülleriñ kopardığı feryâd u vâveylâ kadar hâzin ü dil-firîb, -mağsûl-ı şebâb olduğuna göre mecmû'-ı terkîbi ise- pesendide-i her edîb olur denilebilecek dereceye karîbdir. Vañan seniñ gibi yetiştirildiği ezkiyâ ile müftehîr olur. Ben de o zekileriñ bu yoldaki âşârını mevki'-i intişârda görüp mütâla'a etmekle bahtiyâr ve müteşekkir bulunurum. Aşağıda yazdığım dört beyt de hissiyatımıñ tercümânıdır kardeşim:

*Gülşen-i ma'rifetiñ, bülbülü olmuş Nâleñ!  
Âsumân-ı hünere mâhsın işte hâleñ.*

*Edecek bu eþeriñ nâmıñı bâkî, Bâkî!  
Ehl-i tab'a olacaq neş'e verir bir sâkî*

*Dil-i Âgâha eser gösterecekdir Nâle  
Lâle üstünde verir zînet-i diğer jâle*

*Etmîş akrâniñ arasında meger feyz-i Hudâ  
Lutf-ı tab' ile [seni] şâ'ir-i pâkîze-edâ"*

<sup>10</sup> Tevfik, 1869'da Diyarbakır'da doğdu. Diyarbakır Rüşdiye Mektebi'nden mezun olduktan sonra Diyarbakır İstinaf Mahkemesi Hukuk Zabıt Kâtipliği'nde memurluğa başladı Sırasıyla İstinaf Ceza Dairesi Aza Mülazimliğinde, Silvan Sancağı Bidayet Müstantikliğinde ve Diyarbakır İstinaf Mahkemesi Başkâtipliğinde çalıştı. Edirne sorgu hâkimi iken 1905'te vefat etti. Mehmed Tevfik ismiyle "Hazine-i Fünûn" mecmuaasında Diyarbakırlı Mehmed Tevfik adıyla birçok şiire imza attı (Beysanoğlu, 1997, 46).

<sup>11</sup> Mehmed Tevfik'in takrizi şudur: "Sevgili kardeşim, tab'-ı bedâyi'-feşâniñiziñ mağsûl-i belâgat-ihtivâsı olmak üzere ba'z âşâr-ı manzûme vü menşüreñiziñ Nâle nâmıyla sâhâ-pîrâ-yı 'âlem intişâr olacağını haber almışdım. Bu fa'a mütâla'asıyla gerçekden memnûn ve müstefid oldum. Böyle mükemmel belîğ bir eserle şahâ'if-i cihâniñ parlak bir yerinde ibkâ-yı nâm-ı kemâlâtına muvaffakiyetiniñden dolayı cidden bahtiyâr ve tebrîge siz âversiniñiz bu muvaffakiyet hasbü'l-ihve bendeñiz için de bādî-i mefhâretdir. İşte âfide yazdığım ufacığ bir takrîz o mefhâretden münbe'îş hissiyatımıñ mağsûl-i meserret meşmûludur.

*Nâleñ etdi şâ'irâniñ fikrini lebrîz-i şevk  
Biñ yaşa ey Bâkî-i şîrîn-dem u mu'ciz-beyân*

son isim Diyarbakır Vilayet Mektubu Kalemi kâtiplerinden Mustafa Şevket Efendi (Kefevî-zâde)'dir.<sup>12</sup>

Takrizlerden sonra mukaddime yer almaktadır. Mukaddimededen sonra şair, şiirlerine geçmiştir. Kitaptaki ilk şiir, şairin mesnevi nazım şekliyle yazdığı 30 beyitlik bir tevhitir. Bu tevhitte sonra şairin divan edebiyatında rastlamadığımız bazı kafiye düzenleriyle yazdığı şiirleri gelmektedir. Bunlardan biri "İsti'tâf" başlıklı 5 bentlik şiirdir. Bu şiirin kafiye düzeni *ababcc / dedeff...* şeklindedir. Bu tarz bir kafiye düzeni müseddeslerde, terci ve terkib-bentlerde yoktur. Şiir âşıkane tarzda yazılmıştır. Şekil olarak yeni olan şiirde âşık-sevgili ve ayrılık konusu, divan şiir geleneğine uygun hayal ve söyleyişlerle anlatılmaktadır. Üçüncü şiir "Sa'y" başlıklı olup şairin çalışmanın önemini vurguladığı bir şiirdir. Düz kafiyeyle (*aaaa / bbbb / cccc...*) yazılan şiirin her bendi dört mısradan oluşmaktadır. Bu tarz bir kafiye düzeni klasik murabballarda görülmemektedir. Şair bu şiirinde terakki için ilmin ve çalışmanın önemini vurgulamış, bu doğrultuda Hz. Peygamber'in "İlim Çin'de dahi olsa öğreniniz." sözünü kısmen iktibas etmiştir. Şair, bu söz ile amel etmeyi, kâmil olmak için çalışmayı ve ilm-i usul öğrenip fazıl olmayı tavsiye etmiştir.<sup>13</sup> Genç iken gece gündüz çalışılmalı ve kemal kazanılmalıdır. Bu dönemde birçok mektep açılmıştır. Buna rağmen cahil kalıp zelil olunmamalıdır. Şair, şiirin son dörtlüğünde Sultan Abdülhamid'in mektepleri ülke geneline yaydığını, onun sayesinde âlemin taze can bulduğunu söylemiştir.

*"Bu dönemde yazılan birçok şiirde çalışmanın önemi vurgulanmıştır. Abdülhalim Memduh (1866-1905)'un 'Tasvir-i Vicdan'ındaki (1884) 'Sa'y', Abdülkerim Sabit Bey'e 'Nazire Sa'y' ve 'Fazilet' isimli şiirleri, Abdülkerim Sabit'in (1863-1913) 'Sabâh-ı İnşirâh'ındaki (1884) 'Sa'y' isimli şiiri, Ahmed Reşad'ın (1851-1914) 'Güldeste'sindeki (1887) çocuklarına çalışmalarını nasihat ettiği bir gazeli, Alaybeyzâde Naci'nin (1854-1920) 'Neşide'sindeki (1894) 'Der-tergib-i Sa'y' başlıklı şiiri, Diyarbakırlı Baki'nin (1865-1912/17) 'Nâle'sindeki (1894) 'Sa'y' isimli şiiri,*

---

*Genc iken neşr eylediñ bir muntazam mecmû'a kim  
Etse şâyandır anı ehl-i ma'ârif hürz-ı cân*

*Bâkî kaldıkca cihân bâkî kalır Nâleñ seniñ  
Tâ-ebed nâmuñ añar kıymet-şinâsân-ı zamân*

*Şîve-i tab'ındaki 'ulviyyeti taqdîr için  
'Aczîñ izhâr eyliyor ta'bir bulmağdan zebân"*

<sup>12</sup> Aynı zamanda şair olan Şevket Efendi'nin yazdığı takriz şudur: "Birâder-i hünerverim efendim, Nâle nâm-ı hazîni altında neşr etdireceğiz mecmû'a-i nefîse vü selîseyi fevkal'âde bir hüsni şükran ile okudum. Şu eser-i kıymetdâr, -emsâlin âşârı arasında- bir mevki'-i 'âle'l-âl tutmaya lâyıktır. Çünkü ezher-i cihet anlara fâ'ikdir. Kaviyyen umarım ki her muhib-i edeb, perestişkâr-ı mündericât-ı leâfeti beyinâtı olacak! Levha-i tabî'atınıñ o leâfetli manzarasını enzâr-ı 'âleme vaz' eden -daha doğrusu bir mir'ât-ı mücellâ-yı dil-rübâsını gösteren- Nâle'ñizi kalben sevmeyecek dinlemeyecek hiç bir hüsni tabî'at şâhibi taşsavvur edilemez. Âğuş-ı şevkat u terbiyesinde perverde olduğumuz sevgili vatan -zât-ı 'âlîleri gibi- nev-nihâl-i edeble fahr etsin. Enzâr-ı 'umûmiyyede şâyân-ı taqdîr olan şu muvaffakiyet-i birâderîlerini hissiyâtıma tercümân-ı ittihâz eyledigim kıt'a-i âtiye ile tebrîk eylerim Bâkî...

*Bu eserle nâmuñ dünyâda bâkî eylediñ  
Haşr olunca Nâle-i şevk-âveriñ iñler durur*

*Huşlanır 'âlem de cidden böyle bir mecmû'adan  
Sen emîn ol kardeşim herkes okur diñler durur"*

<sup>13</sup> Baki, ilmin önemini Nale'deki şu beytinde de vurgulamıştır:

*Üstâd-ı cihân olmak ise maqşadıñ ey dil  
Tahşil gibi âdemi üstâd edecek yok (G. 8/8)*

*Eyüp Sabri'nin (1865-?) 'Nevzâd'ındaki (1890) 'Sa'y u 'Amel' isimli şiiri, Hüseyin Hüsnü'nün 'Mecmmu'a-i Edebiyye'sindeki (1893) iki kıtası, İsmail Safa'nın (1867-1901) 'Huz Ma Safâ'sındaki (1891) iki şiiri, Mehmed Selahaddin'in 'Gonca-i Hayatım'ındaki (1894) 'Sa'y' isimli şiiri, Nabizâde Nazım'ın (1863-1893) 'Mini Mini Yahud Yine Heves'indeki (1885) 'Keramât-ı İrfân' isimli şiiri ve son olarak 'Tevfik Nevzâd'ın (1865-1905) 'Aheng-i Şebâb'ındaki (1889) bir şiiri, örnek olarak gösterilebilir (Turan, 2018, 187)."*

Kitapta yer alan 4. şiir "Heyhat" başlıklı, 6 bentlik bir şiirdir. Kafiye düzeni *aaav / bbbv / cccv...* olan şiir, şekil olarak klasik Türk edebiyatındaki terci-bentlere benzemektedir. Şiirin konusu aşk ve sevgilidir. Bu şiirin Muallim Naci'nin (öl. 1893) "Heyhat" başlıklı şiirine nazire olma ihtimali vardır.<sup>14</sup> Her iki şiir dış yapı (nazım şekli, kafiye, vezin, birim sayısı) ve muhteva bakımından aynıdır. Baki'nin 5. şiiri Recaizade Mahmud Ekrem'in (öl. 1914) "Niçin? Neden?" başlıklı şiirine naziredir.<sup>15</sup> Baki, şiirinin nazire olduğunu başlıkta belirtmiştir. Şairin 6. şiiri "Gördüm" başlıklı, sarma kafiyeyle, 4 bentlik bir dördüldür. Baki, şiirinde gördüğü bir güzele dair hislerini anlatmaktadır. Şairin 7. şiiri Diyarbakırlı Said Paşa'nın (öl. 1891)

*"Aşk ile âluft e olmak ıztırâridir bize*

*Tâ ezel takdîr-i Mevlâ böyle cârîdir bize"* (Dîvân-ı Sa'îd, 32b-33a)

matlı gazeline tahmistir. Şairin 8. şiiri de tahmis olup Muallim Naci'nin

*"Âteş-i dil sîneyi sûzân u vîrân etmede*

*Habs olunmuş yıldırım bir beyte cevân etmede"* (Hayber - Özbay, 1997, 191)

matlı gazeline tahmistir. Baki, Muallim Naci'nin etkisi altında kalmış, onun şiirlerini tanzir ve tahmis etmiş bir şairdir. Şairin *Nale*'deki 9. şiiri de Muallim Naci'ye tahmistir. Baki, Naci'nin

*"Bâb-ı ihsânî girilmez bir celâlet bâbidir*

*Halka-i zülfün çıkılmaz bir belâ girdâbidir"* (Hayber - Özbay, 1997, 174)

matlı gazeline tahmis etmiştir. Baki, klasik Türk edebiyatında fazlaca rağbet edilmeyen terbi'ye de yer vermiştir. Şairin 10. şiiri Muallim Naci'nin

*"Düşmedim bir yâre fikr-i şu 'le-dârımdan habîr*

*Hâke düşmüş gevherim yok iğbirârımdan habîr"* (Hayber - Özbay, 1997, 175)

matlı gazeline bir terbidir. Şairin bu şiirlerinden sonra gazelleri başlamakta. Kitapta 24 gazel yer almaktadır. Gazeller, klasik bir divanda olduğu gibi kafiye harflerine göre sıralanmıştır. Şairin 1, 3, 5, 7 ve 11. gazelleri Muallim Naci'nin şiirlerine naziredir. Şair, bu şiirlerinin Naci'ye nazire olduğunu başlıkta belirtmiştir. Şairin 9 ve 16. gazelleri ise Mesud-ı Harabatî'ye<sup>16</sup> nazire başlığını taşımaktadır. Mesud-ı Harabatî,

<sup>14</sup> Muallim Naci'nin söz konusu şiiri için bk. Hayber - Özbay, 1997, 147-148.

<sup>15</sup> Recaizade Mahmud Ekrem'in söz konusu şiiri için bk. Recaizade Mahmud Ekrem, *Zemzeme*. Üçüncü Kısım Birinci Tab, İstanbul: Matbaa-i İ. K. Tozliyan İdare-i Şirket-i Mürettibiye, 1301. s. 43-44.

<sup>16</sup> 9. gazel, Naci'nin

*"Rûtbe-i 'ulviyyetin fikr et dil-i bî-dârımuñ*

*'Arş-ı istiğnâ tenezzül-gâhidır efkârımuñ"* (Hayber - Özbay, 1997, 180)

matlı gazeline naziredir. Her iki gazelin makta beyitleri arasında muhteva ve söyleyiş benzerliği dikkati çekmektedir. Baki'nin 16. gazeli de Naci'nin

*"Atılma dur! Sühân-ı ehl-i hâli añlamadan*

*Cevâba etme taşaddı su 'âli añlamadan"* (Hayber - Özbay, 1997, 185)

Naci'nin şiirlerinde kullandığı takma adlardan biridir (Enginün, 2006, 520). Yani bu şiirler de Naci'ye naziredir. Baki'nin en fazla nazire yazdığı isim Muallim Naci'dir. Baki, hem gazellerini tanzir hem de terbi ve tahmis ettiği Naci'nin etkisi altında kalmış bir şairdir. Baki'nin 24 gazelinden 7'si Naci'ye naziredir. Şairin 8. gazeli, Nigar Hanım'ın (öl. 1918)

*“Feryād ki feryādıma imdād edecek yok*

*Efsūs ki ğamdan beni āzād edecek yok”* (Nigâr Hanım, 1304, 30-31)

matlı gazeline naziredir. Şairin bu nazireleri çağdaşı isimleredir. Baki, klasik şairlere de nazire yazmıştır. Onun 12. gazeli mahlastaşı Bâkî'nin (öl. 1600)

*“Gönder efendi sîneme tîr-i belâlaruñ*

*Olsun siper belâlaruña mübtelâlaruñ”* (Küçük, 1994, 261)

matlı gazeline naziredir. Şair, bu şiirin nazire olduğuna dair bir bildirimde bulunmamıştır. Baki'nin 23. gazeli de “Fuzûliye ğuyâ peyrevlik” başlığını taşıyan ve Fuzûlî'nin (öl. 1556)

*“Ġarķ-i ħûn-âb-ı dil itdi dîde-i giryân meni*

*Anca ķan tökdüm ki bu reng ile dutdı ķan meni”* (Akyüz vd., 1958, 417)

matlı gazeline naziredir. Aynı gazeli Muallim Naci de tanzir etmiştir. Naci'nin naziresinin başlığı şudur: “Fuzûlî'ye Peyrev Olabilir Miyim?” Baki'nin nazire yazdığı şiirde bile Naci'nin şiir zevkini takip ettiği görülmektedir. Baki'nin tüm nazireleri değerlendirildiğinde şairin hem çağdaşı isimlerden hem de klasik şairlerden etkilendiği ve onları kendisine üstat kabul ettiği anlaşılmaktadır.

Baki'nin *Nale*'deki 24 gazelinden 22'si âşıkane gazeldir. Şairin yalnız 24. gazeli -biraz da sâkî redifinin etkisiyle- rindanedir.

*“Nale'deki şiirlerin büyük çoğunluğu âşıkane söylenmiştir. Bâkî, kitabın genelinde sevgilisine olan bağlılığını, aşktaki sadakatini, aşktan kaynaklı acılarını dile getirir. Bu tarz şiirlerin genelinde klasik şiir tarzına bağlı bir anlatım yolunu seçmiştir. Gerek sevgilinin gerek âşığın gerekse aşkın hikâyesi diğer şairlerin divanlarındakinden pek farklı değildir (Sağlam, 2018, 183).”*

Şairin 16. gazeli hikemîdir. Bu gazel, aynı zamanda Naci'ye naziredir. Muhteva ve şekil olarak klasik Türk edebiyatındaki gazel geleneğine her yönüyle bağlı olan şair, 4. gazelinde zü'l-metaliye; 5. gazelinde ise redd-i matlaya yer vermiştir. Bu gazel Naci'ye naziredir. Naci'nin zemin şiirinde ise redd-i matla yoktur. Divan şairleri gazellerinde son beyitte, maktada, genellikle fahriye yapmışlardır. Bu beyitlerde şairler, şiir ve şair(likleri) hakkında çeşitli değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Baki'nin G. 3/5, 9/5, 13/5, 15/4, 17/5, 21/5 beyitleri bu doğrultuda değerlendirilebilir. Tüm bu kullanımlar şairin *Nale*'deki gazellerinde divan şiir geleneğini devam ettirdiğini göstermektedir.

Beysanoğlu (1997, 51), Baki'nin *Nale* sonrası yazdığı -bir kısmını Dicle gazetesinde neşrettiği- şiirlerini *Sabaha Karşı* adıyla bir kitap hâline getirip bastırmayı düşündüğünü ancak zamansız ölümünün buna engel olduğunu belirtmektedir. Bu doğrultuda Baki'nin *Sabaha Karşı* kitabında neşretmeyi düşündüğü şiirlerin izi gazetelerde aranmalıdır. Bu çalışmada Diyarbakır'da o dönem çıkan gazetelerde Baki'nin şiirlerinin izi sürülecek ve bu şiirlerin *Nale*'de yer alan şiirlerle ilişkisi ortaya konacaktır. Şairin Dicle ve Peyman

gazetelerinde neşrettiği şiirlerinin *Nale*'deki şiirleriyle olan benzer ve farklı yönlerini somut hâlde okuyucuya gösterebilmek için söz konusu iki gazetede yer alan şiirler, öncelikle şekil ve muhteva bakımından incelenecek, sonra da çeviri yazıya aktarılacaktır.<sup>17</sup> Böylece şairin *Nale* sonrası edebî gelişim çizgisi belirlenebilecektir.

### 1. Dicle ve Peyman Gazetelerinde Yer Alan Şiirlerin Şekil Özellikleri

Diyarbakır'daki canlı basın hayatının içinde yer alan Baki; Peyman,<sup>18</sup> Dicle,<sup>19</sup> Mücahid<sup>20</sup> gibi gazetelerde şiir ve makalelerine yer vermiştir (Beysanoğlu, 1997, 51). Şairin Diyarbakır'da neşredilen Dicle ve Peyman gazetelerinde yer alan şiirlerinin, ömrünün vefa etmemesi sebebiyle tamamlayamadığı *Sabaha Karşı* adlı şiir kitabının kaynağını oluşturduğu görülmektedir. Baki'nin Peyman gazetesinde 4, Dicle gazetesinde 7 şiiri vardır. Bu şiirler, *Nale*'deki şiirlerden bazı farklılıklar taşımaktadır. *Nale*'deki şiirlerinde Baki, çoğunlukla geleneksel nazım şekillerini tercih etmiştir. Oysa *Nale* sonrası yazdığı şiirlerinde -Dicle ve Peyman'daki şiirlerinde- şair, klasik Türk edebiyatının bilindik nazım şekillerinin yanında sone gibi -19. yüzyıl Türk şiiri için yeni nazım şekillerini de kullanmıştır.

Peyman gazetesinde yer alan “Rûh-ı Şi’rim” başlıklı şiir, aruz vezninin *fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün* kalıbıyla ve *abba / cddc / eff / egg* kafiyeye düzeniyle yazılmıştır. Şiirin nazım şekli sonedir. “Teşvik” başlıklı 2. şiir, *fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün*

<sup>17</sup> Diyarbakır'da Baki'nin yaşadığı dönemde neşredilen Diyarbakır ve Amid-i Sevda gazetelerinde ise şairin herhangi bir şiirine rastlanmamıştır.

<sup>18</sup> Peyman, Diyarbakır'ın ilk hususi gazetesidir. 1 Haziran 1909'da ruhsat alan gazete, ilk sayısını 29 Haziran 1909'da yayımlamıştır. 36 sayısı elde olan ve toplamda 47 sayı çıkan gazetenin yayın politikası daha çok Diyarbakır ve sorunlarıyla ilgilidir. Osmanlılık şiarıyla yayın hayatına devam eden gazetenin yazarları arasında Ziya Gökalp dâhil olunca gazete, İttihad ve Terakki Cemiyeti çizgisini esas almıştır. Her hafta pazartesi yayımlanan gazetenin ilk başyazarı da Abdülbaki'dir (Issi, 2012, 92-93). Gazetenin ilk 15 sayısında ser-muharrir olarak Baki görünmektedir. Peyman gazetesinde yer alan yazıların tahlil ve değerlendirmesine dair hazırlanan bir çalışma için bk. Zülfikar İpek, *Peymân Gazetesi'nin 1325 (1909) Transkript, Tahlil ve Değerlendirilmesi*, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

<sup>19</sup> Dicle, Diyarbakır'da Peyman'dan sonra çıkan ikinci hususi gazetedir. Peyman, Diyarbakır Vilayet Matbaasında basılmıştır. Dicle ise özel matbaada basılan ilk gazete olarak dikkati çekmektedir. Gazetenin imtiyaz sahibi Attarzade Hakkı'dır. Dicle'nin yazar kadrosu Velibabazade Veli Necdet (Eski mebuslardan V. Necdet Süngütay), Timuçin (eski mebuslardan Şeref Uluğ Bey), Agop Papasyan, Mirikatibizade Ahmed Cemil (Asena), Behzad Tevfik, Kazım Vehbi (Oral), Ali Fahir, Kahya Katibizade Mehmed Said, Ali Haydar, Mikdad Medhi, A. Baki Bey, Nizami ve M. Fehmi'dir (Beysanoğlu, 1956, 139). Süleyman Nazif'in de aralarında olduğu Ahmed Cemil, A. Baki ve Agop Papasyan gibi yazarlar aynı zamanda Peyman Gazetesi'nde de yazarlık yapmışlardır (Bingöl, 2020, 264). İlk sayısı H. 12 Rebiülevvel 1329'da (M. 13 Mart 1911'de) yayımlanmıştır. İlk önce pazartesi (47. sayıya kadar) sonra Perşembe günleri yayımlanan gazete 3 yıl boyunca 89 sayıyla okuyucunun karşısına çıkmıştır. Dicle, 1913'te Diyarbakır'da Dicle adıyla isim değişikliği yapmış ve 142. sayıyla yayın hayatına son vermiştir (Tütengil, 1954, 10). Gazetenin daimi bir yazar kadrosu vardır. Gazetenin Millî Kütüphane Süreli Yayınlar bölümünde yer alan nüshaları üzerine yapılan incelemede Baki'nin “Mart İçinde Bir Gece Yahut Manzara” başlıklı -art arda üç sayıda yayımladığı- 1 nesrinin ve 6 şiirinin yer aldığı görülmüştür. Şair, ayrıca gazetenin ilk sayısına şu beyitle tarih düşürmüştür:

“Düşdi bir târih-i revnaqdâr Bâkî hâmeden  
Bir muqaddes günde Dicle neşr olundu yümün ile”

Gazetenin H. 15 Şevval 1330 (M. 27 Eylül 1912) tarihli 71. sayısında Baki'nin vefatına dair Abdülahrar Fahreddin ve Agop Papasyan tarafından yazılan iki metin ile Süleyman Bahri tarafından yazılan 8 bentlik bir mersiyeye yer almaktadır.

<sup>20</sup> Dicle Matbaasında basılan 4 sayfalık bir gazetedir. İlk sayısı 1911'de neşredilen gazete 9 sayı devam etmiştir (Tütengil, 1954, 10). Gazetenin tahrir müdürü Dicle gazetesinin yazarlarından Veli Necdet'tir. Gazete, Dicle Matbaasında basılmıştır (Bingöl, 2020, 261).



kalıbıyla ve *aa / xa / xa...* kafiye düzeniyle yazılmış 5 beyitlik bir gazeldir. Şiirde şekil eski olsa da konu yenidir. “Alâtînî Sâkinine Bir Hitâb” başlığını taşıyan 3. şiir, *mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün* kalıbıyla ve *aa / bb / cc* kafiye düzeniyle yazılmış 23 beyitlik bir mesnevidir. Mesnevinin ilk 17 beytinde şair, Sultan Abdülhamid'i hicvetmiştir. Şiirin 18-22. beyitleri Şevket, Enver ve Niyazi Paşaların övüldüğü methiye beyitleridir. Son beyit ise söz konusu paşalara duadır. Şiirin şekli mesnevi olsa da şiir, içindeki bölüm düzenlemeleriyle bir kasideyi andırmaktadır. “Cennet-mekân Fâtih Sultân Mehmed Hân Hazretleri Lisânından” başlıklı şiir, *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla ve *xa / xa...* kafiye düzeniyle yazılmıştır. Yedi beyitlik bu şiirin nazım şekli, klasik Türk edebiyatı nazım şekillerinden biri olan kıt'adır. Ancak şiirin konusu, kıt'alardaki yaygın muhtevadan farklılık göstermektedir. Şiir konu olarak epik bir karakter arz etmektedir. Şair, Peyman gazetesinde neşrettiği 4 şiirinden 3'ünü klasik Türk edebiyatındaki nazım biçimleriyle (gazel, mesnevi, kıt'a), 1'ini ise yeni Türk şiirinde bu devirde kullanılmaya başlanan soneyle yazmıştır.

Şairin Dicle gazetesinde neşrettiği şiir sayısı 7'dir. Bu şiirlerden “Hürriyetden Evvel” başlıklı şiir, aruzun *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* kalıbıyla ve 4-4-4-4-3-3 şeklinde bir düzende bentlerle yazılmıştır. Şiirin kafiye düzeni şöyledir: *abba / cddc / effe / ghhg / ijj / kki*. Şiir bu düzeniyle soneyi andırmaktadır. Ancak dize sayısı 14'ten fazladır. Türk şairleri sonenin son üçlüklerinde birbirinden oldukça farklı kafiye düzenlerine yer vermişlerdir (Dilçin, 1997, 368). Baki'nin de üçlüklerdeki kafiye sıralaması yaygın kullanımlardan farklılıklar arz etmektedir. Şiir bu şekliyle sonenin genişletilmiş hâlidir. Şair aynı şekli, bir bent eksiğiyle, başka bir şiirinde de tercih etmiştir. İlk dizesi ve başlığı silik<sup>21</sup> olduğu için okunamayan bu şiirin kafiye düzeni şöyledir: *abba / cddc / effe / ghg / iji*. Bu şiirin de dize sayısı 14'ten fazladır. Şiirde Baki, üçlüklerde yaygın olmayan kafiye düzenleri tercih etmiştir. Bu şiir de sonenin dize sayısı artırılmış hâlidir. Baki, “Âvân-ı Rabî” başlıklı şiirini *mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün* kalıbıyla ve *abba / cddc / effe / ghg / iih* kafiye düzeniyle; “Sabaha Karşı” başlıklı şiirini *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* kalıbıyla ve *abba / cddc / effe / ghg / iig* kafiye düzeniyle yazmıştır. Bu iki şiir de yukarıdaki şiirlerden yalnızca son üçlüklerin kafiye düzeni bakımından ayrılmaktadır. Baki, “Avcı yahud Kuşlara” başlıklı şiirini *mef'ûlü mefâ'ilün fe'ülün* kalıbıyla ve altılıklarla yazmıştır. Toplam 10 bentten oluşan bu şiirin kafiye düzeni şöyledir: *abbaCC / deedCC...* Bu düzen bir yönüyle terci-bentleri andırsa da terci-bentlerde sarma uyak kullanılmamasıyla onlardan ayrılmaktadır. Şairin bu şiiri de şekil olarak klasik Türk edebiyatındaki nazım şekillerinden farklıdır. Baki'nin Dicle gazetesinde neşrettiği şiirlerden sonuncusu tahmistir. Şair, Nedîm'in (öl. 1730)

“*Mest-i nâzım kim büyütdi böyle bî-pervâ seni?*”

“*Kim yetişirdi bu günâ servden bālâ seni?*” (Macit, 2017)

matlı gazelini tahmis etmiştir. Görüldüğü üzere Baki, Dicle'de yer alan -tarih düşürdüğü müfredi hariç- 6 şiirinden yalnızca 1'ini klasik Türk edebiyatındaki nazım biçimlerinden biriyle yazmıştır. Diğer şiirlerden 4'ü soneyle aynı kafiye düzenine sahip ancak dize sayısı soneden fazla olan şiirlerdir. Şiirlerden 1'i de her bendi altı dizeden oluşan bir şiirdir. Bu şiir de müseddes ve bentlerle yazılan diğer nazım şekillerinden (terci-bent ve terki-bent) kafiye düzeni olarak farklıdır. Şiir bir altılıktır.

<sup>21</sup> Yağlı mürekkebin Diyarbakır'da bulunmamasından dolayı Dicle'nin bazı sayıları silik çıkmıştır (Bingül, 2020, 362).

Baki, hem Dicle hem de Peyman'da neşrettiği tüm şiirlerini *Nale*'de olduğu gibi aruz vezniyle yazmıştır. Şairin tercih ettiği kalıplar divan şairlerince de çokça tercih edilmiş kalıplardır. Bu noktada şairin geleneğin yaygın kullanımını devam ettirdiği görülmektedir.

## 2. Dicle ve Peyman Gazetelerinde Yer Alan Şiirlerin Muhteva Özellikleri

Baki'nin gazetelerde neşrettiği şiirleri, *Nale*'deki şiirlerinden bazı farklılıklar taşır. Baki, *Nale*'de başlıca şu konular üzerinde durmuştur: Aşk, içki, din ve çalışmak. Oysa *Nale* sonrası yazdığı şiirlerde -Dicle ve Peyman'daki şiirlerde- şairin siyasi fikirlerine, dünya görüşüne ve tabiata da yer verdiği görülmektedir. Bu şiirlerde "Hürriyet" sadece bir kavram olarak zikredilmemiş, azmedilip elde edilmesi gereken en temel değer olarak sunulmuştur. "Vatan", bir toprak parçası olarak değil; gerçek bir yurt; ana, evlat, aile olarak telakki edilmiştir. Abdülhamid'in saltanattan feragati sevinçle karşılanmıştır. Niyazi ve Enver Paşalara duyulan muhabbet sık sık dile getirilmiştir. *Nale*'deki "Sa'y" başlıklı şiirinde Sultan Abdülhamid'in açtığı okullardan övgüyle bahseden şair, Dicle'de neşrettiği şiirlerinde Sultan Abdülhamid'i çok ağır bir şekilde hicvetmiştir. Şairin Dicle ve Peyman'daki şiirlerinden İttihad ve Terakki Cemiyetine bağlı olduğu anlaşılmaktadır.<sup>22</sup>

Baki, "Teşvîk" başlıklı şiirinde kendilerinde hürriyet güneşi parlayan gençleri azimli olmaya, irade göstermeye, ilimden nasiplenmeye, fikretmeye, tahsil-i ilim kılmaya davet eder. Onların sinesinde ilmin nur saçan eserlerinin parlamasını dileyen şair, gençleri zillet, gaflet ve cehalete karşı uyarır. Bu şiirde hikemiyet ön plandadır.

Baki'nin, "Alâtînî Sâkinine Bir Hitâb" başlıklı şiiri siyasi bir hicviyedir. Şair bu şiirinde doğrudan II. Abdülhamid'i muhatap almıştır. Şaire göre Abdülhamid, kan dökücü bir zalimdir. Onun zulmüyle bütün millet ve devlet harap olmuştur. Otuz yıl mazlumlara zulmetmiş, onları düşman olarak görmüştür. Saadetini arayan millete (onun devri) azabın en uzun gecesi olmuştur. Saltanat ve taht benimdir diyen sultan, nice Osmanlıya zulmetmiştir. Onda iman ve merhamet yoktur. Nemrut gibi olan sultanın başına, kendisine benzeyen cahil ve gafiller toplanmıştır. Tüm Osmanlı mülkünü zulüm ve hakaret kaplamıştır, adalet ise yoktur. Abdülhamid tahttan indirilmeyi hak etmiştir, millet gaflet beşiğinde çocuklar gibi yatmıştır. Kur'an'ın üzerine yemin eden sultan, imanını ve vicdanını boş yere satmıştır. Gafillere şeriat lafzını öğretmeye çalışan sultana o mukaddes söz lanet edecektir. Sultan, zabitleri askerlere vurduran bir zalimdir. Onun devrinde zulüm kanı sel gibi akmıştır. Sultan bir nam kazanmıştır. O dahi kırmızı ve kanlı bir namdır. Bu yönüyle o, Moğol imparatoru Cengiz'den daha namlıdır. O zamanda vicdan sahibi çok insan katledilmiştir. Rahman olan Allah bu kanların hesabını sultandan soracaktır. Sultan ettiklerinin karşılığını bulacaktır. Sultanın rehberi iblis olduğu için onun aklına ne Allah ne peygamber gelmiştir. Âleme dehşetli bir afet olan sultana artık kimse muhabbet göstermeyecektir. Kan dökme tabiatına meyledecekken sultanı, Şevket Paşa engellemiştir. Baki, şiirinin bu kısımlarından sonra Şevket Paşa'yı methetmeye başlar. Şair, son beyitte Şevket, Enver ve Niyazi Paşalara dua ederek şiirini sonlandırır.

Altıncı şiirde de Baki Abdülhamid'e ve onun dönemine eleştiride bulunmuştur. Bu dönemde millet sürü olarak görülmüş ve farklı düşünce ifade edenlerin dili kesilmiştir. Zindanlarda türlü türlü işkenceler yapılmıştır. Duygulu ihtiyar ve gençlere acınmamış,

<sup>22</sup> Şairin manzum ve mensur eserlerine yer verdiği Dicle gazetesi de yayın politikası olarak İttihad ve Terakki Cemiyetinin çizgisinde hareket etmiştir.

hürriyeti eşitlik olarak görenlerin ezilmesi amaçlanmıştır. Şaire göre Abdülhamid, her taraftaki valilerine iş yaptırmamakta ve onlardan millete para yok demelerini istemektedir. Onların düşüncesi, “Bu millete yüz verilmez, bu millet yüz vermeye de çok gelmez.”dir. Onlar, toprağını sevenlere kanlı ölümler sunmuşlardır. İstedikleri milletin sorgulamamasıdır. Zaten millet de bunu (baskıdan dolayı) diyememiştir. Ülkenin her tarafından insanlar yokluk içindedir. Bunu dile getirenlere ise zulmedilmiştir. Gazeteye duruma dair yazanlar yasaklanmıştır. Bu şiirde de Abdülhamid ismen zikredilerek hicvedilmiştir.

Şairin 4. şiiri Fatih Sultan Mehmed Han dilinden yazılmış epik mahiyette bir şiirdir. Bu şiir şekil ve muhteva bakımından Muallim Naci'nin “Lisan-ı Fatih'ten” başlıklı şiirine nazire olmalıdır. Her iki şiir nazım şekli (kıt'a), vezin ve kafiye-redif bakımından aynıdır.<sup>23</sup> Baki, şiirinde Naci'nin kullandığı 7 kafiyeli kelimedenden 6'sını aynen kullanmıştır.

Baki'nin “Hürriyetden Evvel” başlığını taşıyan 5. şiiri Meşrutiyet 1908'de ilan edilmeden önce halkın/vatanın psiko-sosyal durumuna bir nazardır. Şiirde oldukça olumsuz bir tablo çizilmiştir. Şairin deyimiyle hürriyet elde edilmeden evvel vatan, feryat; halk, ümitsizlik içindedir. Vatanın ufkunu ağlayışın yansıması kaplamıştır. Çocuklar mezarlar üzerinde feryat etmektedir. Herkese zulüm hücum etmekte, herkes ümitsizlik göstermektedir. Çocuklarını kucaklarına alıp ağlayan analar, deniz kıyısına koşmakta, inleyip feryat etmektedir. O deniz ki nice mazlum için bedenlerin kabri olmuştur. O kanlı yüzey herkesi matemli kılmıştır. O kanlı yüzey dehşet vermiştir. Kırık kalpler, hayata karşı küskündür. O zamanda millet tamamıyla zulmün avı olmuştur. Bütün ülkeyi siyah bir karanlık sarmıştı. Bundan dolayı umut yıldızının ışığı görünmez olmuştur. Zulüm ve nifakın şimşek ve gürlemesi (insanlara) korku ve titreme ulaştırıyordu. Milleti baştan başa şafağın esiri etmişti. Vatan çocuğu (ancak) kefenler içinde görünürdü. Saltanatın sırları hiç duyulmuyordu. Zavallı kalpler tehdit altındaydı. Biraz cesaret gösteren ise şehit edilirdi. Buraya kadar çizilen olumsuz tablo şiirin son üçlüğünde kalkmış, milletin kurtuluşunu sağladığı söylenen iki isme yer verilmiştir. Bu isimler şairin ifadesiyle vakar ve büyüklük sahibi olan Niyazi ve Enver Paşalardır. Onlar bu hasta milleti, yok olmak üzere olan vatani kurtarmıştır.

Baki'nin bazen yaşadığı dönemin sosyal ve siyasal yönünden sıyrılıp ferdî duyularına yer verdiği, dış dünyaya ve tabiata yönelirken bize yer yer iç dünyasından yansımalar sunduğu görülmektedir. “Sabaha Karşı” ve “Âvân-ı Rabî” şiirlerinde, belirli bir zamanda tabiattaki değişim anlatılmıştır. Bu değişimde ses ve renk; bahara, semaya ve çiçeklere eşlik etmiştir. Şiirlerde bir yandan hüznün bir yandan mutluluk; bir yandan aydınlık bir yandan karanlık gibi karşıt unsurların aynı zamanda uyandığı görülmektedir. Şiirlerdeki soyut ögeler şairin iç dünyasını ve duygusal öğeleri yansıtmaktadır.

Şairin Nale'den sonra yazdığı şiirlerinde konu çeşitliliğini artırdığı görülmektedir. Farklı konusu ile dikkati çeken şiirlerden birisi de “Avcı yahut Kuşlara” başlıklı şiirdir. Bu şiir, Baki'nin ince ve aşırı duyarlı bir iç dünyaya sahip olduğunu göstermektedir. Şairin, bu şiiri şekil olarak olmasa da muhteva bakımından Muallim Naci'nin “Avcı” başlıklı şiirinden izler taşımaktadır.<sup>24</sup> Benzerlikleri şöyle gösterebiliriz:

*Kuşlar bakınız ki geldi sayyâd (Baki) / Geliyor işte avcı sürâtle (Naci)*

<sup>23</sup> Naci'nin şiiri için bk. Hayber - Özbay, 1997, 202-203.

<sup>24</sup> Naci'nin şiiri için bk. Hayber - Özbay, 1997, 149-151.

*Bir çantası var sizinle dolmaz (Baki) / Daha yok çantasında serçe bile (Naci)*

*Yok rahmi size kıyar o cellâd (Baki) / Rahmi yoktur sizi görürse kıyar (Naci)*

*Sonra sizi hep helâke makrûn, eyler susunuz... (Baki) / Susunuz kuşçağızlarım susunuz (Naci)*

*Vardır sağ elinde bir tüfengi (Baki) / Tek durur mu? Elinde çiftesi var (Naci)*

*Bilmem ki ne anlar o bed-encâm... Kan dökmeden eylemez tehâşâ!.. Hün-riz olan naşıl olur şâd? (Baki) / Ne sevindin? Ne güldün? Ey Sayyâd, sefk-ı demden olur mu âdem şâd? (Naci)*

*Gitdi bakınız deyişdi hâlim, Şimdi ötüünüz siz 'âşıkâne, Bahş eyleyiünüz ferağ cihâna, Lakin şusuñuz gelirse zâlim! (Baki) / Kuşlarım! Müjde! Avcınız gidiyor... Ötün, etrâfi öttürün tekrâr, Lakin ol zâlim-i tama'-perver, Buralardan yarın ederse güzër, Susunuz kuşçağızlarım susunuz! (Naci)*

Baki'nin Dicle'de neşrettiği son şiiri şairin vefatından yaklaşık 20 gün önce yazdığı ve Nedim'in bir gazelini tahmis ettiği şiiirdir. Şairin Dicle'de neşrettiği şiiirleri arasında klasik Türk edebiyatına ait nazım şekliyle yazdığı tek şiir bu olmuştur.

## SONUÇ

Tarih boyunca önemli kültür merkezlerinden biri olan Diyarbakır'da 19. yüzyılın sonunda görülen canlı basın ve yayın faaliyetinin temsilcilerinden biri olan Baki'den bize iki eser kalmıştır: Bunlardan ilki *Nale*, ikinci ise gazetelerde neşrettiği şiiirlerdir. Şairin 1893-94'te bastırıldığı *Nale*, 48 sayfadan oluşan ve 34 şiir ihtiva eden bir kitaptır. Bu kitabın başında yer alan takrizler şairin şiir kitabının beğenildiğini, merak ve ilgiyle beklendiğini göstermektedir. Takrizlerden Diyarbakır'daki edebî mahfillerde takip edilen bir isim olduğu anlaşılan Baki'nin, vefatı sonrası Dicle gazetesinin 71. sayısında hakkında yazılanlar yalnızca bu edebî mahfillerdeki yerini değil, tüm şehirdeki değerini ortaya koymaktadır. Şairin vefatı sonrası kalem arkadaşları yazdıklarıyla şaire verdikleri değeri, kaybından duydukları üzüntüyü samimi bir şekilde dile getirmişlerdir. Bu yazılardan Baki'nin şairliğinin beğenildiği ve bu yönünün ön plana çıkarıldığı anlaşılmıştır.

Baki, *Nale*'de hem klasik Türk edebiyatındaki gazel, mesnevi, terbi, tahmis gibi nazım şekilleriyle hem de farklı kafiyeye düzenleriyle (düz, çapraz ve sarma) klasik Türk edebiyatındaki murabba ve müseddeslerden farklılık taşıyan dörtlü ve altılıklar denilebilecek şiiirler yazmıştır. *Nale*'deki 24 gazelin 22'si âşıkane, 1'i rindane, 1'i ise hikemî gazeldir. Şairin bu gazellerinden 7'si Naci'ye naziredir. Şair ayrıca Naci'nin 2 gazelini tahmis, 1 gazelini terbi etmiştir. Şairin dörtlülerinden birinde de -Heyhat'ta- yer yer Naci'nin izleri vardır. Şair, Fuzûlî'ye yazdığı nazireyi bile seçerken Naci'nin yolunu izlemiş, onun tanzir ettiği şiiire kendisi de nazire yazmış, onunla aynı başlığı kullanmıştır. *Nale*'deki bu şiiirler şairin Muallim Naci'nin muakkiplerinden biri olduğunu, onu kendisine üstat kabul ettiğini göstermektedir. Bu, şairin *Nale* sonrası yazdığı şiiirlerinde de devam etmiştir. Nitekim Baki'nin, Dicle'de neşrettiği "Avcı yahut Kuşlara" başlıklı şiiirinde Naci'den etkilenme ve esinlenme içinde olduğu anlaşılmıştır. Şairin Peyman'da neşrettiği "Fatih Sultan Mehmed Han Lisanından" başlıklı şiiirinin de Naci'nin "Lisan-ı Fatih'ten" şiiirine nazire olduğu görülmüştür.

Baki, *Nale*'deki şiiirleriyle divan şiir geleneğine daha yakındır. *Nale*'de Bâkî ve Fuzûlî'yi tanzir eden şair, Dicle'de neşrettiği bir şiiirinde de Nedim'in bir gazelini

tahmis etmiştir. Ancak Baki'nin Dicle ve Peyman'da neşrettiği şiirleri onun *Nale* sonrası edebî şahsiyetinin nasıl bir gelişim gösterdiğini daha açık ortaya koymaktadır. *Nale*'de sınırlı bir konu içinde okuyucuya seslenen şairin, Dicle ve Peyman'daki şiirlerinde siyasi fikirlerine, dünya görüşüne, tabiata ve ferdî duyularına yer verdiği görülmüştür. Özellikle II. Meşrutiyet'in ilanı sonrası şairin şiirlerinde izlediği siyasi çizgi daha aşikâr bir hâl almıştır. Sultan Abdülhamid'i sert bir şekilde hicveden ve Meşrutiyet öncesi sosyal yaşama dair tespitlerini aktaran şair, bu şiirlerinde -ismen zikrederek- Enver, Niyazi ve Şevket Paşalara duyduğu muhabbeti dile getirmiştir. Manzum ve mensur eserlerini neşrettiği Peyman ve Dicle'nin yayın politikası doğrultusunda şairin bu dönemde siyasi yaklaşımında İttihad ve Terakki Cemiyetinin etkisi olduğu anlaşılmıştır.

Baki'nin Dicle ve Peyman'da yer alan şiirleri şairin şiirindeki muhteva zenginliğine de işaret etmektedir. Bu doğrultuda Peyman'daki 4, Dicle'deki 7 şiirinde bazen aşırı duyarlı bir şekilde dış dünyadaki sınırlı ve belirli bir zamandaki değişimlerin, kendi üzerindeki etkisini birbirine karşıt kavramlarla anlatan şair, bu şiirlerinde divan şiir geleneğinden daha uzak, yeni şiir anlayışına daha yakındır. Bunu şiirlerin yazıldığı nazım şekillerinde de görmek mümkündür. Nitekim şair *Nale*'de yer vermediği soneyi bu şiirlerinde dört defa tercih etmiştir.

Sonuç olarak ilk şiirlerinde divan şiir geleneğinin etkisiyle yazan, ancak yeni şiir anlayışına da şekil olarak yer veren şairin Dicle ve Peyman gazetelerinde neşrettiği şiirlerinde, yeni şiir anlayışıyla daha iç içe olduğu, şiirine sosyal ve siyasal bir yön verdiği görülmüştür.

## KAYNAKÇA

- Akyüz, Kenan vd. *Fuzûlî Türkçe Divan*. Ankara: İş Bankası Yayınları, 1958.
- Beysanoğlu, Şevket. *Doğumunun 80 Yıldönümü Münasebetiyle Ziya Gökalp'in İlk Yazı Hayatı 1894-1909*. İstanbul: Diyarbakır Tanıtma Derneği Neşriyatı, 1956.
- Beysanoğlu, Şevket. *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*. 2. Cilt. Ankara: San Matbaası, 1997.
- Bingül, Şeyhmus. "İttihat ve Terakki Döneminde Diyarbakır'da Yerel Basın: Dicle Gazetesi Örneği (1911-1915)", *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi/Journal of Oriental Scientific Research (JOSR)* 12/1 (2020), 258-276.
- Dicle, Birinci Sene, 12 Rebiü'l-Evvel 1329, Pazartesi, 28 Şubat 1326, Numero 1.
- Dicle, Birinci Sene, 19 Rebiü'l-Evvel 1329, Pazartesi, 5 Mart 1327, Numero 2.
- Dicle, Birinci Sene, 26 Rebiü'l-Evvel 1329, Pazartesi, 12 Mart 1327, Numero 3.
- Dicle, Birinci Sene, 4 Rebiü'l-Ahir 1329, Pazartesi, 21 Mart 1327, Numero 4.
- Dicle, Birinci Sene, 15 Cemaziye'l-Ahir 1329, Pazartesi, 30 Mayıs 1327, Numero 14.
- Dicle, İkinci Sene, 9 Ramazan 1330, Perşembe, 30 Mayıs 1328, Numero 67.
- Dicle, İkinci Sene, 15 Şevval 1330, Perşembe, 13 Eylül 1328, Numero 71.
- Dicle, İkinci Sene, 22 Şevval 1330, Perşembe, 20 Eylül 1328, Numero 72.
- Dilçin, Cem. *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları, 1997.

Dîvân-ı Saîd, Ankara: Millî Kütüphane, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Ml Yz A 10165

Diyarbakırlı Abdülbâkî. *Nâle*. İstanbul: Kasbar Matbaası, 1311/1893-94.

Enginün, İnci. *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2006.

Hayber, Abdülkadir - Özbay, Hüseyin. *Muallim Nâci'nin Şiirleri*. İstanbul: MEB Yayınları, 1997.

Issı, Murat (2012). "Peymân -Diyarbakır'ın İlk Hususi Gazetesi-", *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi /Journal of Oriental Scientific Research (JOSR)* VII (2012), 91-115.

İpek, Zülfikar. *Peymân Gazetesi'nin 1325 (1909) Transkript, Tahlil ve Değerlendirilmesi*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

İnal, İbnül Emin Mahmud Kemal. *Son Asır Türk Şairleri*. 1. Cilt. haz. Müjgân Cunbur, Ankara: AKM Yayınları, 1999.

Küçük, Sabahattin. *Bâkî Dîvânı*. Ankara: TDK Yayınları, 1994.

Macit, Muhsin. *Nedîm Dîvânı*. PDF: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,196897/nedim-divani.html>

Nigâr Hanım. *Efsûs*. İstanbul: Karabet ve Kasbar Matbaası, 1304/1886-87.

Peyman, Birinci Sene, 9 Receb 1327, Pazartesi, 13 Temmuz 1325, Numero 5.

Peyman, Birinci Sene, 6 Ramazan 1327, Pazartesi, 7 Eylül 1325, Numero 13.

Peyman, Birinci Sene, 7 Zilhicce 1327, Pazartesi, 7 Kanun-ı Evvel 1325, Numero 25.

Peyman, Birinci Sene, 20 Zilhicce 1327, Pazartesi, 20 Kanun-ı Evvel 1325, Numero 27.

Recaizade Mahmud Ekrem. *Zemzeme*. Üçüncü Kısım, Birinci Tab, İstanbul: Matbaa-i İ. K. Tozliyan İdare-i Şirket-i Mürettibiye, 1301/1883-84.

Sağlam, Ayşe. "Klasik Şiirin Hazan Vaktinde Bir İnceleme: Diyarbakırlı Bâkî ve 'Nâle' İsimli Şiir Kitabı". *Diyarbakır: Âlimler, Ârifler, Edipler*. ed. İbrahim Özcoşar vd. 179-207, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018.

Şanlı, Bilâl. *Osmanlı Dönemi Diyarbakırlı Dîvân Şâ'irleri*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Turan, Taner. *1880-1895 Yılları Arasında Yayımlanmış Şiir Kitapları Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Tütengil, Cavit Orhan. *Diyarbakır Basın Tarihi Üzerine Notlar Gazetelerle Dergiler (1869-1953)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1954.

## **EKLER: Baki'nin Dicle ve Peyman'da Yer Alan Şiirleri**

**-1-<sup>25</sup>**

Rūh-1 Şi'rim

*fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün*

Nevhāt-1 garām-1 kalbimden<sup>26</sup>

Bir hazīn mūsīkī-i pür-heyecān

Şehper-i vecd ile eder tayerān

Olur ervāh-1 kevne 'aşk-efken

Ey benim şî'r-i rūh-1 ma'şūmum

Durma, yüksel fezā-yı ekvāna

Şaçarak feyziñi Hudāyāna

Ver bu hestīye bir fer manzarım<sup>27</sup>

Kehkeşāna, nücūma, verd-i tere

Ver terānemdeki güzellikden

Bütün ekvānda mūncelī ol "sen"

Gir: kulūbe, 'uķūle, dīdelere

Ma'nevīyyet-serāy-1 vicdāna

Şaç ziyāñı o 'arş-1 pinhāna

**-2-<sup>28</sup>**

Teşvīk

*fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün*


'Azm ediñ ey nev-civānlar bī-irādet olmayıñ!


Köhne ādemler gibi maħrūm-1 himmet olmayıñ!

Mihr-i hürriyyet kazā-yı farkıñızda parlıyor

Bir terākkī gösteriñ aġyār-1 ġayret olmayıñ!

<sup>25</sup> Peyman, Birinci Sene, 9 Receb 1327, Pazartesi, 13 Temmuz 1325, Numero 5, s. 8.

<sup>26</sup> Bu mısradaki ilk tefilede vezin hatası vardır. "Nevha" kelimesi Arapça çokluk kuralı dikkate alınmazsa vezin hatası ortadan kalkmaktadır. 

<sup>27</sup> Bu mısradaki hem vezin hem de kafiye hatası vardır. 

<sup>28</sup> Peyman, Birinci Sene, 6 Ramazan 1327, Pazartesi, 7 Eylül 1325, Numero 13, s. 3

Sīneñizde parlasın āṣār-ı nūr-efṣān-ı feyż  
Behre-yāb-ı ‘ilm oluñ meczūb-ı ğaflet olmayıñ!

Kāmilāta mazhar-ı ilhām-ı Rabbānī olup  
Neşr-i efkār eyleyiñ meclūb-ı zillet olmayıñ!

Vaqt u fikri her zamān taḥşil-i ‘ilme ḥaşr ediñ!  
Cehl ile maḥrūm-ı iḳbāl ü fazīlet olmayıñ!

**-3-<sup>29</sup>**

Alātīnī Sākinine Bir Hıṭāb

*mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fe‘ülün*

1 Ey zālīm-i ḥūn-ḥ<sup>v</sup>ār<sup>30</sup> ne idi sendeki ḥālet?  
Zulmüñle ḥarāb oldu bütün mülk ile millet

Otuz bu kadar yıl idi ki ‘ālemi yaḳdıñ  
Mazlūmlara zulmüñ ile düşmen gibi baḳdıñ

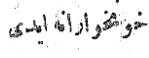
Cüyende-i iḳbāl olarak, millete birden  
Bir leyle-i yeldā-yı ‘azāb olmuş idiñ sen

Bu salṭanat u taḥt benimdir diyorduñ  
Hıç durmayarak dā’imā ısrār ediyorduñ

5 Etdin nice ‘Oşmānlıya sen zulm-i firāvān  
Raḥmiñ gibi hıç yok mu(y)du sende ‘aceb imān<sup>31</sup>

Toplanmış idi başıña çok cāhil ü ğāfil  
Anlardı bütün sen gibi Nemrūda mümāsil

<sup>29</sup> Peyman, Birinci Sene, 7 Zilhicce 1327, Pazartesi, 7 Kanun-ı Evvel 1325, Numero 25, s. 2-3.

<sup>30</sup> Kelime şu şekilde yazılmıştır: 

<sup>31</sup> Bu mısradaki “yok muydu” kısmında vezin hatası vardır. Ancak “yok mudu” şeklinde bir okuyuşla vezin hatası ortadan kalkmaktadır.



Țutmuşdu bütün mülkümüzü zulm u haķāret  
Hiç hātıra gelmez idi devriñde 'adālet

Ĥal' olmaĝa şāyeste idiñ hayf yaşatdık!  
Gehvāre-i gafletde çocuklar gibi yatdık!

Ĥur'āna ķasem etmiş idiñ āh ne yapıdñ?  
İmānıñı vicdānıñı sen boş yere şatdñ

10 Ĝāfillere ta'lim ederek lafz-ı şerī' at  
O lafz-ı muķaddes edecektir saña la'net

Żābiṭleri 'askerlere urdurduñ ā zālim  
Seyller gibi aķmakda idi hūn-ı mezālim

Bir nām kazandıñ o da ki kırmızı ķanlı  
Cummāh ile Cengīzden olduñ daha şānlı

Ĥatl oldu o hengāmede çok şāhib-i vicdān  
Ĥoymaz saña bil ķanlarını hāzret-i Raḥmān

Dünyādaki etdiklerini hep bulacaķsñ  
Fi'liñe kıyāmetde mücārāt olacaķsñ

15 Hiç gelmedi mi 'aķlıña Allah u peyĝamber  
Gelmez niye gelsin saña iblīs idi rehber

Sen olmuş iken 'āleme dehşetli bir āfet  
Artık saña kim eyleyecek 'arz-ı muḥabbet

Olmaķda iken şīme-i hūn-h<sup>v</sup>āriña mā' il  
Şevket Pāşā oldu o zamān ārzūña hā' il

Bilmiş idi efkārıñı o fātiḥ-i şānī  
Tā haşre ķadar bāķī ķala nām ile şānı

Ordu ile şemşir çekip geldi o şaf-der  
Görseydi eger şād olurdu anı Haydar

20 Ta'kıbe şitāb etdi Niyāzī ile Enver  
Şīrāne hemān eylediler ğazve-i ekber

Maḥv eylediler zālīmi gördü bunu herkes  
Hādīmlerīñ içre saña kim oldu meded-res

Ḳurtardı bütūn milleti anlar bu belādan  
İnmişler idi cümlesi gūyā ki semādan

23 Şevket ile Enverle Niyāzīye İlāhī  
Tevfīkiñi her anda mu'īn eyle kemāhī

-4-<sup>32</sup>

Cennet-mekān – Fātīh Sultān Meḥmed Hān – Hāzretleri Lisānından

Ḳıtt'a

*fā'ilātūn fā'ilātūn fā'ilātūn fā'ilūn*

Mülk-i 'ālem vaḳf-ı tīĝ-i hūn-feşānımdır benim  
Nāmımız kişver-güşādır, şānımız 'unvānlıdır

Müncelīdir tīĝ-i ser-tīzimde berḳ-i saṭvetim  
Heykel-i heybet-nümūnum şānlıdır, cevlānlıdır

Heybetimden lerzenāk olmaḳda a'dā ser-te-ser  
Seyridiñ berḳ-i celādet-güsterim pek şānlıdır

Herc ü merc eyler bütūn a'dāyı ḥākister gibi  
Yüz çevirmez 'askerim ğāyet metīn vicdānlıdır

<sup>32</sup> Peyman, Birinci Sene, 20 Zilhicce 1327, Pazartesi, 20 Kanun-ı Evvel 1325, Numero 27, s. 4.

‘Adem\_olur her kim çıkarsa sînesin çāk eylerim  
Dest-i pür-zürumdaki şemşîr-i kahrım kanlıdır

‘Aks ederdî söyledikçe arşın gülbāng-ı zafer  
Mülk-i Rûmu zabt eden hep ‘asker-i ‘Osmānlıdır

Şān-ı nuşret tā ezel mevķūfdur endîşeme  
Ben Ebū’l-fethîm baķıñ da ‘vālarım burhānlıdır

**-5-<sup>33</sup>**

Hürriyetden Evvel

*mefā ‘ilün fe ‘ilātün mefā ‘ilün fe ‘ilün*

Vaţan evet vaţan olmuşdu dād-ı vāveylā  
Bir in‘ ikās-ı bükā kaplamışdı ufķ-ı vaţan  
Mezārlar üzre çocuklar durur eder şiven  
Hücüm-ı zulm ediyordu ‘umümü ye’s-nümā

Çocukların alıp āğūşa ağlayan analar  
Kenār-ı bahre koşar inleyip eder feryād  
O baħr idi nice mazlūma maķber-i ecsād  
O kanlı safħa ederdî ‘umümü mātemdār

Evet o şafħa-i hūnîn verdi bir dehşet  
Şikeste kalbler olurdu hayātdan muğber  
Şikār-ı zulm idi millet o anda ser-tā-ser  
Bütün memāliki şarmışdı leyli bir zulmet

Görünmez olmuş idi bir ziyā-yı necm-i ümîd  
Maħūf u ra‘şe-resān ra‘d u berķ-ı zulm ü nifāk  
Ederdi milleti başdan başa esîr-i şafāk  
Kefenler içre o tıfl-ı vaţan olurdu bedîd

<sup>33</sup> Dicle, Birinci Sene, 12 Rebiü’l-Evvel 1329, Pazartesi, 28 Şubat 1326, Numero 1, s. 3.

Duyulmuyor idi hîç pây-tahtıñ esrârı  
Zavâllı kalblere hâkimdi bir büyük tehdîd  
Biraz cesâret eden de o dem düşerdi şehîd

Niyâzî Enver o şâhib-vaķâr u zî-‘azîmet  
Bu hasta milleti kırtardı gösterip şavlet  
Hemân hemân vaţana inķırâz idi sârî

-6-<sup>34</sup>

*mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün*

Millet sürü söyleyenin hemân dili kesilsin  
Zindânlarda olsun aña türlü türlü işkence  
Acınmasın bu duygulu ihtiyâra ve gence  
Hürriyyeti müsâvâtı düşünenler ezilsin<sup>35</sup>

‘Abdulhamîd isterdi ki her tarafda vâliler  
İş görmegi kaldırsınlar desinler ki para yok  
Yüz verilmez bu millete yüz vermege gelmez çok  
Koymasınlar anlarda hîç keçe kilim halılar

Toprağımı sevenlere kanlı kanlı ölümler  
İster idi şu zavâllı millet demez bu neden  
Naşıl desin diyemezdi herkes bunu bilirken

Mülkümüzüñ her yerinde insân kıalsın çırpıplaķ  
Bunuñ için doğru bir söz diyen görsün zulm  
Cerîdeye söz yazan edilsin hep yasak

<sup>34</sup> Dicle, Birinci Sene, 19 Rebiü'l-Evvel 1329, Pazartesi, 5 Mart 1327, Numero 2, s. 4. Bu şiirin başlığı ve ilk dördlüğü silik olduğu için okunamamaktadır.

<sup>35</sup> Metinde “azalsun” şeklinde yazılmıştır.

-7-<sup>36</sup>

*fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün*

Düşdi bir tārīḥ-i revnaqdār Bākī ḥāmeden

Bir muḫaddes günde Dicle neşr olundu yümn ile (H. 1330-1/M. 1911)

بر مقدس كونده دجله نشر اولندی یمن ایله

-8-<sup>37</sup>

Āvān-ı Rabī'

*mef'ūlü mefā 'ilü mefā 'ilü fe 'ülün*

Bir feyż uçar āvān-ı rabī' iñ seherinde

Bir nağme gibi 'umḳ-ı ḥayālde iñilder

Bir ra'şe-i şāfiyyet ü envār ile titrer

Esrār-ı ġarāmāt anıñ āġūş-ı terinde

Ba'zen görünür kırmızı mā'ī vü münevver

Ba'zen de qalır bir qocaman zulmet içinde

Derken yarararak zulmeti bir lehçe-i ḥande

İbrāz eder 'ālemlere bu çehreyi dil-ber

Şahrālarıñ ufḳunda meḥāsin-i ṭabī' at

Bir zemzeme-i şi'r ile eyler beni meftūn

Elḥānı bütün nağme-i sevdā ile meşḥūn

Olmuş diyelim biz buña bir şi'r-i belāġat

Şaçmaqdadır eṭrāfa çemenlerle çiçekler

Bir ḥüsn-i mükemmel gibi elvān u revāyiḥ

Her-sūda görünmekde müzehheb kelekler

Biñlerce nazar hep saña ma'tūf saña müştāk

İster seni ey mevc-i şafā-ḥīz bütün āfāk

<sup>36</sup> Dicle, Birinci Sene, 12 Rebiü'l-Evvel 1329, Pazartesi, 28 Şubat 1326, Numero 1, s. 1. Bu beyit, Baki'nin Dicle gazetesinin ilk sayısına düşürdüğü tarihtir. Gazetenin bu ilk sayısının neşri Hz. Muhammed'in veladet gününe (Mevlid Kandili'ne) denk gelmiştir. Gazetenin bu tarihe cevabı şöyledir: Dicle hakkında nazmen şu tārīḥ -i ra'nāyı ihdā eden hey'et-i tahririyemiz erkān-ı muḥteremesinden 'Abdulbākī Efendiye ḥāşşaten teşekkürler ederiz.

<sup>37</sup> Dicle, Birinci Sene, 26 Rebiü'l-Evvel 1329, Pazartesi, 12 Mart 1327, Numero 3, s. 2.

Evcinde semānıñ gezer avāz-ı medāyih

-9-<sup>38</sup>

Şabāha Karşı

*mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün*

Şabāha karşı nedir duyduğum bu şavt-ı hafî

Sükûn içinde 'avālim durur iken sevdā

O ānda hākim olur kalbime neden 'acebā

Ṭabī' atıñ bu derin sırrı hîç bilinmez ki

Şabāha karşı neler çarpıyor bağıñ nazara

Semāyı kaplamada renk renk şevk-ālūd

Bu hāle karşı o demde gönül olur mes'ūd

Bütün cihān müteħassirdir 'ālem-i seħere

Şabāha karşı benāt-ı ṭabī' at inlerken

Cihāna hükmediyordu sükût-ı hüzün-āver

Bahār perîsi siyāh cāmelerle dehri gezer

Onuñ ğarām-ı laṭîfiyle şā'ir oldum ben

Şabāha karşı çiçek hānde-i müzehherdir

Şabā gider onu oğşar onuñ leṭāfetidir

Evet bu dehrin o da bir yegāne zīnetidir

Şabāha karşı ṭabī' at laṭîf ü sevdāvî

Bir iğbirār şaçar ki leṭāfeti hāvî

Faḳaṭ neden bu hüsün-dār çehre muğberdir

-10-<sup>39</sup>

Avcı yāhūd Kuşlara

*mef'ülü mefā' ilün fe'ülün*

<sup>38</sup> Dicle, Birinci Sene, 4 Rebiü'l-Ahir 1329, Pazartesi, 21 Mart 1327, Numero 4, s. 3.

<sup>39</sup> Dicle, Birinci Sene, 15 Cemaziye'l-Ahir 1329, Pazartesi, 30 Mayıs 1327, Numero 14, s. 3.

Ꞑuřlar baꞑıñız ki geldi řayyād!  
Pervāz ediñiz ki durmaꞑ olmaz!  
Bir añtası var siziñle dolmaz.  
Yoꞑ raħmi size kıyar o cellād!  
(Fevt etmeyiñiz amān zamānı)!  
(řād etmeyiñiz o bī-emānı)!

řoñra sizi hep helāke maꞑrūn  
Eyler řusuñuz, o bī-emāndır!  
Düřmeñ reh-i merge pek yamandır!  
Bu 'ömr olamaz řadāya meftūn.  
(Fevt etmeyiñiz amān zamānı)!  
(řād etmeyiñiz o bī-emānı)!

Gördü sizi biliñ o fitne-engīz!  
Ṭavrında meserret oldı peydā,  
Urmaꞑ sizi istiyor, dirīgā!  
Yā Rab nedir o niġāh-ı ħūn-rīz?  
(Fevt etmeyiñiz amān zamānı)!  
(řād etmeyiñiz o bī-emānı)!

Reftārı temevvūc-i mehābet!  
Vechindeki ħande-i fesād-bār,  
Maħv eyleyecek sizi o ġaddār!  
İnsāna verir bu ħāl dehşet!  
(Fevt etmeyiñiz amān zamānı)!  
(řād etmeyiñiz o bī-emānı)!

Zann etmeyiñiz ki gitdi me'yūs.  
řaꞑlandı kemīne durdu ħaldı.  
Seyr eyleyiñiz ne ħāli aldı!  
Āteř edecek bu ħāle efsūs!  
(Fevt etmeyiñiz amān zamānı)!  
(řād etmeyiñiz o bī-emānı)!

Vardır sağ elinde bir tūfengi,  
Yaklaşmayınız, resīm degildir!  
Boş çanta için o münfa'ildir.  
İşte atacak hemān ḥadengi!  
(Fevt etmeyiniz amān zamānı)!  
(Şād etmeyiniz o bī-emānı)!

Bir āteş edince yatdı bir cān!  
Düşdü yere bağıdı ol havāya!  
Çıkdı rūḥu erdi Kibriyāya!  
Bir ḥayret içinde kaldım ol ān!  
(Fevt etmeyiniz amān zamānı)!  
(Şād etmeyiniz o bī-emānı)!

Etdikçe bu ḥāleti temāşā!  
Billāhi tükendi dilde ārām!  
Bilmem ki ne añlar o bed-encām?  
Kan dökmeden eylemez teḥāşā!  
(Fevt etmeyiniz amān zamānı)!  
(Şād etmeyiniz o bī-emānı)!

Bilmem ki nedir bu sırr-ı ağreb?  
Bilmem ki nedir bu ḥāl-i bī-dād?  
Ḥūn-rīz olan naşıl olur şād?  
Öldürdü beni bu sırr-ı a'ceb!  
(Fevt etmeyiniz amān zamānı)!  
(Şād etmeyiniz o bī-emānı)!

Gitdi bağıınız değışdi ḥālim.  
Şimdi ötüünüz siz 'āşıkāne!  
Baş eyleyiniz feraḥ cihāna!  
Lakin şusuñuz gelirse zālim!  
(Fevt etmeyiniz amān zamānı)!  
(Şād etmeyiniz o bī-emānı)!



-11-<sup>40</sup>

Tahmīs-i Ğazel-i Nedīm-i Qadīm

*fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün*

Şerm ider gördükçe hürşid-i cihān-ārā seni!  
Sevmeyen dünyāda var mı ey gül-i ra'nā seni?  
Bir mücessem cilve halk etmiş bu istignā seni!  
“Mest-i nāzım kim büyütdi böyle bī-pervā seni?  
Kim yetiřdirdi bu gūnā servden bālā seni?”

Zübdelenmiş nūr-ı ezhārı 'umūmen gülşeniñ  
Reşk-bağş olmuş ser-ā-ser kaplamış pīrāmeniñ  
Dil naşıl olmaz esir-i 'aşk-ı cān-sūzuñ seniñ?  
“Büydan hoş rengden pākizedir nāzik teniñ  
Beslemiş koyunda gūyā kim gül-i ra'nā seni”

Siret ü zātında envā'-ı nezāket cilveger,  
Ey vücūdu zübde-i nūr-ı şafā-bağş-ı seher!  
Çeşmiñe pīrāhen olmuşken seniñ nūr-ı kamer!  
“Güllü dībā giydiñ ammā korķaram āzār ider  
Nāzenīnim sāye-i hār-ı gül-i dībā seni”

Rū-nümādır gülde envā'-ı hafāyā-yı şafā  
Cāmda zāhirdir esrār-ı huṭūt-ı i'tilā  
Sende de itmiş tecellī feyz-i nūr-ı Kibriyā!  
“Bir eliñde gül bir elde cām geldiñ serfiyā  
Hangisin alsam güli yāhūd ki cāmı yā seni?”

Ben seni birden bire gördükde ey rūḥ-ı revān  
Cezbedār oldu gönül bende ne hāl kaldı ne cān  
Mest eden kimdir 'aceb Bākīyi derim her zamān  
“Ben didikce böyle kim kıldı Nedīmi nātüvān  
Gösterir engüşt ile meclisdeki mīnā seni”

<sup>40</sup> Dicle, İkinci Sene, 9 Ramazan 1330, Perşembe, 30 Mayıs 1328, Numero 67, s. 3.